

ВІДЗИВ

офіційного опонента Кучерявого О. Г., доктора педагогічних наук, професора, на дисертацію Особова Івана Павловича «Формування креативності у студентів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Науковий складник актуальності дослідження Особова І. П. коріниться в потребі у розвитку положень теорії і методики професійної освіти щодо пошуку неординарних шляхів і способів формування у майбутніх фахівців соціально-гуманітарного профілю професійної креативності. Йдеться про видобування, формулювання і розв'язання автором науково значущої проблеми об'єктивного зв'язку інформатизації процесу фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей із розвитком у них творчого потенціалу, креативності як системної професійної якості. Практичний вимір актуальності результатів наукового пошуку знаходиться у площині виконання ВНЗ соціального запиту на випускника з високим рівнем розвитку креативності, здатного якісно виконуючи професійно-творчі функції, активно сприяти національному культуротворенню.

За результатами аналізу змісту роботи передусім відзначимо її орієнтацію на цілісну реалізацію методологічного апарату. Зокрема, в дисертації мають місце опертя на сучасні принципи організації дослідження (системний, синергетичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний підходи), несуперечливість його логіки.

Здавалося б, що там, де йдеться про креативність, логіка повинна відступати. Проте логіка дослідника І. П. Особова має право на життя як чітко підпорядкована меті пошуку. Вона передбачає оптимальне використання такої сукупності тактичних засобів методологічного аналізу (теоретичних і емпіричних методів наукового пошуку та методів математичної статистики), яка є адекватною специфіці обраної проблеми і поставленим завданням.

У першому розділі роботи ця логіка працювала на розробку власного концептуального бачення шляхів розв'язання обраної проблеми і так звану теоретичну доказовість авторських наукових позицій. Треба погодитися з дисертантом в питанні вибору траєкторії аналізу об'єкта дослідження: від

з'ясування ступеня дослідженості проблеми, основних підходів до визначення понять «творчість» і «креативність» у психології і педагогіці до формулювання робочої трактовки креативності студентів гуманітарних спеціальностей, обґрунтування її структурних компонентів.

Дослідник виявляє здатність до аргументованого узагальнення. Так, думку про багатоаспектність і складеність структури і процесу вивчення різними науковцями феномену креативності (с. 45-47) він ілюструє науковими фактами на міждисциплінарному рівні. Вже як результат цієї ілюстрації, робить умовивід, що креативність – це «системне, багатовимірне, динамічне утворення особистості, що сприяє знаходженню нестандартних рішень, які забезпечують можливість людини перетворювати як увесь світ, своє оточення, інших людей, так і саму себе [с. 48].

Доказовість висунутих положень – сутнісна характеристика змісту параграфу 1.2. Щоб виокремити структурні компоненти креативності майбутніх соціологів/політологів (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний і особистісний), І. П. Особов спочатку старанно доводить у соціальному й особистісному вимірах потребу в оновленні змісту освітньо-кваліфікаційних характеристик (спеціальності: «соціологія» і «політологія») в аспекті посилення їх креативними елементами. Він слушно вважає, що для всіх фахівців соціально-гуманітарної сфери провідними компетентностями є: «здатність усвідомлювати сутність та швидко аналізувати проблему й приймати адекватне рішення в нестандартних ситуаціях...», здатність «виявляти можливості комбінування відомих елементів діяльності для вирішення нових проблем, ясно бачити альтернативні способи їх вирішення» тощо [с. 54]. Потім поступово доводить, що креативність студентів відповідних спеціальностей повинна розглядатися як поліфункціональна категорія. І вже на цьому міцному підґрунті характеризує функції креативності майбутніх фахівців гуманітарного профілю, вектори їх спрямованості на професійну діяльність.

Чи були інші варіанти підходу до визначення ключової категорії дослідження «креативність студентів гуманітарних спеціальностей» та її структури? Так, були. Проте, дослідник насамперед спирався на певні положення особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів до визначення структури

креативності майбутніх фахівців різного напрямку та їх професіоналізму. Тобто, він підпорядковував пошук вже методологічно окресленій «дорожній карті».

Слід вважати доцільним і подальший рух його думки як дослідника у напрямі окреслення зовнішніх і внутрішніх чинників формування креативності студентів гуманітарних спеціальностей з урахуванням у цьому процесі ідеї хронотопу, «зв'язку просторово-часових координат». Особливе місце у колі відповідних чинників (і з цим не можна не погодитися!) повинні займати університетське креативне освітнє середовище, сучасні інформаційно-комунікаційні технології й опертя викладачів на креативні методи навчання.

Здійснюючи пошук інструментарію для оцінки рівня сформованості креативності у майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, він обґрунтовано зупиняється на оптимальній сукупності тестових методик креативності в єдності із проєктивними методиками. Складність цього завдання полягала у необхідності забезпечення адекватності конкретних тестів, анкет, опитувальників меті діагностики виокремлених за кожним критерієм показників креативності особистості (див. табл. 1.2). Спираючись на відповідні критерії (мотиваційний, когнітивний, особистісно-діяльнісний) і методики (зокрема, А. Реана, С. Медніка, Е. Торренса), дослідник успішно визначає стан сформованості у студентів мотивації успіху, вербальної і невербальної креативності. І. П. Особов намагався коректно використовувати форму «С» опитувальника Р. Кеттела та опитувальник Т. Корнілової («Толерантність – інтолерантність до невизначеності»), інший діагностичний інструментарій у цілях встановлення рівня сформованості у студентів таких особистісних якостей, як самостійність, сприйнятливості до нового, сміливість у соціальних контактах, толерантність до невизначеності, емоційна стійкість та ін.

Тільки після розв'язання цих завдань він вважає доцільним (вже у другому розділі) розкрити структуру і зміст ідеального об'єкта – моделі формування креативності студентів гуманітарних спеціальностей засобами ІКТ (с. 115). Його модель здатна так відтворювати предмет наукового пошуку, що цілісна сукупність її взаємопов'язаних структурних компонентів дійсно несе конкретну інформацію про цільові орієнтири, підходи, принципи організації, зміст, умови і засоби

ефективного функціонування відповідного процесу, його етапи, критерії оцінки і рівні сформованості креативності.

У цьому ідеальному об'єкті, як в дзеркалі, відбилася концептуальність всієї роботи – одна з головних ознак її теоретичного значення. Ця нормативна модель реально працює на підсилення науково-теоретичної функції дослідження, є праобразом «сценарію» підготовки фахівців із досвідом креативного мислення і творчої діяльності. Тому вважаємо виправданим, що у змістовому її блоці (аспект змісту фахової освіти) висвітлені тільки предмети навчального плану (зокрема, спецкурс «Креативність та її формування»), а не перелік конкретних знань з психології й педагогіки творчості, способів креативних фахових дій тощо.

Проте хотілося б порекомендувати автору якось мотивувати вибір структури, змісту процесу формування креативності, його компонентів – ціннісно мотиваційного, когнітивного, діяльнісно-рефлексивного й особистісного, зробити відповідні пояснення до або після її подання (цього не було зроблено).

Представлені у моделі педагогічні умови формування у студентів креативності засобами ІКТ обґрунтовуються на потужних теоретичних засадах. Зразком може служити передусім друга умова – «використання інформаційних евристик, комп'ютерних технологій візуалізації для активізації творчої пізнавальної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін». Опертя дисертанта на роботи авторів теорії інформаційних евристик (Н. Гендіної, В. Кулікова, Є. Полата та ін.), розробників технологій візуалізації інформації (Т. Б'юзен, А. Вербицький, С. Грушевський, А. Остапенко, Н. Терещенко та ін.) дозволяє йому визначити потенційні можливості в процесі формування креативності різних інструментів візуалізації – «майстер діаграм», таймлайнів (стрічок часу), інтерактивних плакатів, інфографіки, ментальних карт (карт розуму) тощо.

Продовжуючи збирати теоретичний матеріал для організації формувального експерименту – обґрунтовуючи на теоретичному рівні третю умову («формування досвіду творчої діяльності у процесі самостійної роботи на основі Web 2.0 – технологій»), дослідник виокремлює основні напрямки практичного використання соціальних сервісів Веб. 2.0 у формуванні креативності студентів гуманітарних

спеціальностей, дає їм змістовну характеристику (див. табл. 2.2). Не зупиняючись на цьому, він веде мову про специфіку творчих завдань: критерії їх відбору.

Робимо висновок, що йому вдається теоретично довести необхідність всіх чотирьох умов для активності студентів у різних формах мережевої творчості як засобу розвитку їх креативності. Достатність висунутих на захист умов І.П. Особов обґрунтовує вже на експериментальному рівні.

Чи якісно він виконує це завдання? Так, педагогічний експеримент як комплексний метод наукового пошуку дослідником підготовлено і проведено на належному рівні. Ним обрано контрольну (82 особи) та експериментальну (71 студент) групи, спроектовано зміст відповідного експериментального спецкурсу, продумано не тільки мету й етапи формувального експерименту, а цілу модель їх взаємозумовленості з конкретними педагогічними умовами (див. с. 151).

Тобто, педагогічні умови, які вводилися в експеримент на концептуальних етапах, виступали у ролі його незалежних змінних, а рівні сформованості у студентів-гуманітаріїв креативності – залежних змінних. Підкреслимо, що наявність тільки зазначеної сукупності елементів вже свідчить про існування стрижня програми експерименту. Реалізація цієї програми здійснювалася на основі методики, яку складали такі провідні методи: підготовка рецензії спеціалізованого сайту, складання хмари слів за допомогою відповідних сервісів, кроссенсу (перетину слів), підготовки творчих проектів (зокрема, проектів створення тематичних Web-сайтів політологічного чи соціологічного спрямування, тренінги «Креативний саморозвиток on-line» та ін. Їх сукупність цілком відповідала специфіці поставлених завдань.

Дисертант діяв професійно як дослідник і в процесі оцінки отриманих емпіричних результатів на якісному і кількісному рівнях. Зокрема, для визначення вірогідності результатів експерименту дисертант використовує критерій Пірсона (Хі-квадрат). Результати його роботи закономірно показали наявність якісних змін у динаміці рівнів сформованості креативності у представників експериментальних груп. Вони мають провідні ознаки не тільки наукової новизни (концептуальність, доказовість, перспективність), але й практичної значущості: готовність до впровадження, достатньо високий рівень значущості для розв'язання групи

загальнометодичних питань, широкий загальноукраїнський масштаб їх впровадження, широке коло фахівців, зацікавлених у них. При цьому подання наукової новизни і практичного значення одержаних результатів здійснено у роботі коректно. Багатий матеріал, який підсилює аргументацію емпіричного плану, знаходиться в додатках.

Позитивно оцінюючи хід і результати дослідження І. П. Особова, є сенс висловити й деякі зауваження, рекомендації й побажання.

1. Відмічаючи ґрунтовність і несуперечливість поняттєво-категоріальної основи цього дослідження, зауважимо, що бажано було б звернути увагу і на відбір та розробку методики формувального експерименту. Тобто, зафіксувати відповідне спеціальне завдання, без реалізації якого не можна експериментально перевірити ефективність розроблених педагогічних умов.

2. На с. 111 дисертації автор подає власне бачення структури креативності майбутнього фахівця соціально-гуманітарної сфери. Один з її компонентів – особистісний. Його сутність – «розвиток особистісних якостей, необхідних для актуалізації креативності». На сторінках роботи немає пояснення, чому вони спрямовані тільки на актуалізацію? Хіба якості (самостійність, емоційна стійкість, здатність до рефлексії тощо) не сприяють само формуванню креативності? Ці питання в логіці дисертанта. Проте, є й інша логіка, за якою кількість актуалізованих автором особистісних якостей слід було б розширити за рахунок суто специфічних. Якщо креативність є внутрішнім ресурсом особистості, то в її структурі повинні бути і якості не опосередковано, а прямо креативного плану.

3. Якщо другий розділ роботи називається «Експериментальне дослідження педагогічних умов формування креативності в студентів гуманітарних спеціальностей засобами ІКТ», то логічно було б в ньому не висвітлювати розроблену модель. Моделювання – теоретичний метод наукового пошуку. Тобто, оптимальне місце моделі як конструкту – у першому розділі, присвяченому теоретичним засадам дослідження.

4. Не зовсім коректною є назва таблиць 1.4 і 1.5. Вони висвітлюють не один рівень сформованості у студентів вербальної чи невербальної креативності (а це

впливає з назв), а зразу три. У змісті цих таблиць йдеться про розподіл студентів за рівнями сформованості в них оригінальності й унікальності.

5. Хотілося, щоб у назві параграфу 2.3. відбивався предмет дослідження. У назві «Аналіз результатів експериментальної роботи» немає її специфіки, обличчя.

6. У дисертації зустрічаються русизми, орфографічні й синтаксичні огріхи.

Результати дослідження достатньо повно відбито у 14 публікаціях, з яких 9 статей висвітлено у провідних фахових виданнях України, а одна публікація здійснена у закордонному педагогічному виданні.

Не менш важливо, що отримані результати наукової роботи пройшли апробацію на 5 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації.

Таким чином, можна зробити загальний висновок, що дисертація І.П. Особова є самостійно виконаною працею з актуальної проблеми, основні положення якої грають роль нових і науково обґрунтованих, мають достатньо високі ранги наукової новизни, теоретичного і практичного значення. Результати дослідження в сукупності розв'язують важливу науково-педагогічну проблему.

Зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку результатів цієї роботи, яку здійснив всебічно підготовлений дослідник.

Отже, дисертація «Формування креативності у студентів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій» є актуальною і завершеною науково-дослідною працею, яка за рівнями наукової новизни, теоретичного і практичного значення відповідає державним вимогам до кандидатських дисертацій, «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2013 р. № 567, а сам автор – Особов Іван Павлович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент, старший науковий співробітник
відділу змісту і технологій навчання дорослих
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор

Власноручний підпис *Кучерявий*
СТВЕРДЖУЮ
Зав. відділом кадрів
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України
О.Г. Кучерявий
О.Г. Кучерявий